

فرا ترکیب گسست سیاسی-فرهنگی در پلتفرم‌های دیجیتال داخلی: تنظیم‌گری ایجابی محتوای تعاملی به

عنوان رویکرد میانجی ارتقاء سواد فرهنگی

چکیده

هدف از این مطالعه، فراترکیب مبانی نظری و چارچوب‌های سیاستی مرتبط با نظام‌مندسازی محتوای پلتفرم‌های دیجیتال برای ارائه‌ی یک مدل مفهومی بومی با تأکید بر توسعه سواد فرهنگی در بستر پیام‌رسان‌های داخلی است. مسئله اصلی پژوهش، فقدان یک چارچوب یکپارچه و ایجابی برای هدایت نظام‌مندسازی محتوا از رویکرد صرفاً حقوقی-کنترلی به سمت رویکرد آموزشی-توسعه‌ای در ادبیات موجود است. این پژوهش در پاسخ به شکاف مفهومی شناسایی‌شده در ادبیات موجود شکل گرفته است؛ به گونه‌ای که مرور نظام‌مند منابع نشان می‌دهد علی‌رغم تنوع رویکردها در حوزه حکمرانی و تنظیم‌گری محتوا، هنوز الگوی یکپارچه‌ای به صورت منسجم صورت‌بندی نشده است. روش پژوهش، مرور نظام‌مند مقالات داخلی (۱۳۹۴ تا ۱۴۰۴) و بین‌المللی (۲۰۱۶ تا ۲۰۲۵) از طریق جستجو در پایگاه‌های معتبر علمی است. از مجموع ۱۹ مقاله داخلی و ۲۰ مقاله خارجی که ارتباط مستقیم با سه گانه‌ی «حکمرانی»، «محتوا» و «فرهنگ» داشتند، مفاهیم کلیدی استخراج و پس از کدگذاری محوری و دسته‌بندی مقایسه‌ای در فرآیند فراترکیب مورد تحلیل قرار گرفتند. یافته‌ها حاکی از آن است که نظام‌مندسازی محتوا در پلتفرم‌های دیجیتال را می‌توان ذیل سه حوزه‌ی کلیدی مفهوم‌سازی نمود: ۱- ابعاد حکمرانی نرم و اعتمادساز، ۲- مؤلفه‌های تولید و مدیریت محتوای تعاملی-ارزشی و ۳- پیامدهای ارتقاء قابلیت‌های سواد فرهنگی کاربران. فراترکیب این حوزه‌ها، منجر به ارائه‌ی یک مدل مفهومی سه‌وجهی می‌شود که در آن، نظام‌مندسازی محتوا به عنوان رویکرد میانجی استراتژیک، پیونددهنده‌ی سیاست‌های کلان (حکمرانی) و اهداف خرد (توسعه سواد فرهنگی) عمل می‌کند. نتیجه‌گیری پژوهش حاضر، با ارائه این مدل مفهومی، خلأ موجود در خصوص فقدان یک الگوی بومی و ایجابی را پر کرده و دلالت‌های مهمی برای سیاست‌گذاران و مدیران پیام‌رسان‌های داخلی (مانند پیام‌رسان بله) دارد تا ضمن تقویت اعتماد نهادی، از طریق محتوای نظام‌مند و هدفمند، به توسعه‌ی پایدار سواد فرهنگی کاربران کمک نمایند.

واژگان کلیدی: نظام‌مندسازی محتوا، پیام‌رسان‌های داخلی، سواد فرهنگی، فراترکیب، پلتفرم‌های دیجیتال،

فضای مجازی.

ظهور و تحول پرشتاب پلتفرم‌های پیام‌رسان دیجیتال، به مثابه‌ی یک نقطه‌ی عطف تاریخی در مطالعات ارتباطات و توسعه اجتماعی، ساختارهای کلاسیک حکمرانی رسانه و الگوهای مصرف محتوا را در سطح جهانی و ملی بازتعریف کرده است. در قرن بیست و یکم، این پلتفرم‌ها دیگر صرفاً ابزارهای ارتباطی خنثی نیستند؛ بلکه به زیست‌بوم‌های اجتماعی-فرهنگی تبدیل شده‌اند که هویت فردی، ارزش‌های جمعی و سطح سواد عمومی جوامع را به‌طور عمیق و دوسویه متأثر می‌سازند. این دگرگونی در بستر ملی جمهوری اسلامی ایران، با توجه به توسعه‌ی پیام‌رسان‌های بومی (ابهر زنجانی و همکاران، ۱۴۰۴) و لزوم صیانت از هویت فرهنگی-ملی (رسولی‌پور و مراثی، ۱۴۰۳)، اهمیت راهبردی یافته است. در کنار کارکردهای ایجابی و توسعه‌بخش پلتفرم‌ها در ارتقای سرمایه‌ی اجتماعی و تسهیل تعاملات (رئیزی و همکاران، ۱۴۰۱)، جنبه‌های آسیب‌زای این فضا شامل گسترش محتوای نفرت‌پراکن، اطلاعات نادرست^۱ و تهدیدات حقوقی و اخلاقی، ضرورت مداخلات سیاستی را برجسته کرده است (اختر و همکاران، ۲۰۲۳؛ زاهد الاسلام و همکاران، ۲۰۲۰). در پاسخ به این چالش‌ها، مفهوم نظام‌مندسازی محتوا به محوریت دستور کار سیاست‌گذاران درآمده است (لی هیم، ۲۰۲۲؛ ووچکوویچ و همکاران، ۲۰۲۲). با این حال، مسئله‌ی محوری اینجاست که رویکرد غالب در نظام‌مندسازی محتوا، اغلب از یک مدل سلبی، کیفری و کنترل‌گرا تبعیت کرده است (اکرمی، ۱۴۰۰؛ غفاری چراتی، ۱۳۹۹).

این رویکرد، در تقابل با ضرورت اتخاذ یک مدل ایجابی، توسعه‌ای و اعتمادساز قرار می‌گیرد که در آن، نظام‌مندی ابزاری برای تقویت قابلیت دسترسی و مشارکت آگاهانه شهروندان باشد (یووان و همکاران، ۲۰۲۳؛ مزینیان، ۱۳۹۹). به‌طور خاص، در محیط‌های بومی که چالش‌هایی نظیر عدم اعتماد کاربران و تشنیت نهادی در حکمرانی وجود دارد (عسکری، ۱۴۰۲؛ قربانی، ۱۴۰۱)، اتخاذ رویکرد صرفاً کنترل‌ی، کارآمدی خود را از دست داده و حتی می‌تواند به نتایج معکوس منجر شود (تی فلو و همکاران، ۲۰۲۱). بر همین اساس بررسی فراتحلیلی پیشینه‌ی تحقیقاتی، یک خلاء نظری-کاربردی عمیق را در پیوند میان سه‌گانه‌ی «حکمرانی»، «محتوای بومی» و «توسعه فرهنگی» آشکار می‌سازد که به شرح ذیل است:

¹ Disinformation

۱- گسست میان سیاست و فرهنگ: تحقیقات سیاست‌گذاری (مانند حسن‌نژاد کاشانی، ۱۳۹۶؛ آقاسیدی، ۱۳۹۸) بر ابعاد کلان و فنی متمرکز بوده و پیوند مستقیمی میان مدل‌های حکمرانی با مؤلفه‌های عملیاتی محتوا جهت ارتقاء سواد فرهنگی برقرار نکرده‌اند. در مقابل، پژوهش‌های فرهنگی (مانند عزت‌زاده، ۱۳۹۹؛ سلیمان‌زاده و همکاران، ۱۳۹۶) تنها به تأثیرات مشاهده‌شده پرداخته‌اند و در ارائه‌ی یک مدل برای تولید محتوای نظام‌مند ناتوان بوده‌اند. ۲- غیاب رویکرد ایجابی سواد فرهنگی: نظام‌مندی محتوای معمولاً به موضوعات حذفی نظیر هزینه‌نگاری یا نقض حقوق مالکیت معنوی (پناهی گیکلو، ۱۳۹۹) محدود شده است. این رساله مدعی است که برای پایداری و موفقیت پیام‌رسان‌های بومی (مانند پیام‌رسان بله که نمونه‌ی مطالعاتی ماست)، نظام‌مندی باید به یک استراتژی توسعه‌ی محتوا تبدیل شود که هدف اصلی آن، تولید دانش و مهارت فرهنگی و ارتقاء تفکر انتقادی در کاربر باشد (مازوکویچ و همکاران، ۲۰۲۳؛ هالینان و همکاران، ۲۰۲۳). این پیوند استراتژیک، در هیچ‌یک از متون مورد بررسی، به صورت مدل‌سازی‌شده و ساختارمند مورد توجه قرار نگرفته است. ۳- فقدان بومی‌سازی فراترکیبی: هیچ مطالعه‌ی جامعی، یافته‌های پراکنده‌ی جهانی (درباره تنظیم‌گری رقابتی، اخلاقی و تعاملی پلتفرم‌ها) و یافته‌های بومی (درباره چالش‌های اعتماد و هویت ملی) را به‌طور همزمان، در فرآیند فراترکیب ادغام نکرده تا الگویی منحصربه‌فرد برای محیط رسانه‌ای ایران (با توجه به ویژگی‌های خاص پیام‌رسان‌هایی مانند بله) ارائه دهد.

بر مبنای شکاف‌های تبیین شده، هدف اصلی این مقاله فراترکیب مبانی نظری و چارچوب‌های سیاستی موجود جهت ارائه‌ی یک مدل مفهومی نظام‌مندی محتوای پلتفرم‌های دیجیتال برای توسعه سواد فرهنگی است. این پژوهش، در ادامه، روش‌شناسی مرور نظام‌مند و فرآیند فراترکیب را شرح می‌دهد. سپس، به استخراج، کدگذاری و طبقه‌بندی مفاهیم کلیدی ذیل حوزه‌های حکمرانی، مؤلفه‌های محتوایی و نتایج توسعه‌ای می‌پردازد. در نهایت، با ارائه‌ی مدل مفهومی سه‌وجهی حاصل از فراترکیب، به تحلیل یافته‌ها و تشریح دلالت‌های سیاستی برای مدیران پلتفرم‌های داخلی، به منظور ارتقاء پایدار سواد فرهنگی، اختصاص خواهد داشت.

پیشینه پژوهش

در دو دهه اخیر، پژوهش درباره حکمرانی پلتفرم‌های دیجیتال به عنوان یکی از موضوعات مرکزی در مطالعات ارتباطات و سیاست‌گذاری اینترنت توسعه یافته است. مرور نظام‌مند ادبیات حوزه حکمرانی

دیجیتال نشان می‌دهد که چارچوب‌های تحلیلی این حوزه از سنجش اولیه «تصمیم‌های نظارتی محتوا» و «حکمرانی شرکت‌های فناوری» فراتر رفته و به تدریج به یک نگرش کلان درباره نقش دولت‌ها، نهادهای مدنی، و ذینفعان متعدد در شکل‌دهی سیاست‌ها گسترش یافته است. (Pan et al., 2025) این ادبیات فراتر از بررسی موردی یک پلتفرم خاص، تلاش دارد تا با استفاده از مرورهای مفهومی و تحلیلی، چارچوب‌های نظری مناسبی برای فهم نظم‌دهی و تنظیم‌گری محتوا ارائه کند. برای مثال، بررسی سیستماتیک ساختار و کارکرد نهاد ناظر محتوا در پلتفرم‌های بزرگ نشان داده است که شفافیت، آزادی بیان، و استقلال نهادی از مهم‌ترین شاخص‌های کیفیت در نظارت محتوای دیجیتال هستند، اما محدودیت‌های ساختاری و حقوقی این نهادها نیز چالش‌های جدی ایجاد می‌کند. (Wong & Floridi, 2023) در حوزه سواد دیجیتال و فرهنگی نیز، مطالعات مرور نظام‌مند نشان می‌دهد که سواد دیجیتال نه تنها به مهارت‌های فنی دسترسی محدود است، بلکه به توانایی تحلیل انتقادی، فهم فرهنگی و مشارکت آگاهانه کاربران نیز ارتباط دارد، که با ظهور پلتفرم‌های رسانه‌ای بیش از پیش اهمیت یافته است. (Tinmaz, Lee & Fanea-ivanovici, 2022). همچنین پژوهش‌های جدیدتر پیشنهاد داده‌اند که برای بهبود کارایی تنظیم‌گری و نظارت محتوا، نیاز به سازوکارهای شفاف، قابل اعتبار و مشارکتی وجود دارد که نه صرفاً مکانیزم‌های واکنشی، بلکه فرآیندهای پیش‌بینی‌کننده و مسئولانه را در بر گیرد. (Tessa et al., 2025) علاوه بر این، مباحث نظری در حوزه «سیاست‌گذاری پلتفرم» گسترش یافته‌اند و هم‌اکنون تلاش می‌شود مفاهیمی چون حکمرانی مشارکتی، تنظیم‌گری چندجانبه، و مشارکت شهروندان در فرآیندهای سیاستی برای تنظیم محتوا به صورت علمی مدل‌سازی شوند. (Gorwa, 2024)

این پیشینه پژوهشی نشان می‌دهد که علی‌رغم تنوع و غنای موضوعی، شکاف مفهومی در ادبیات وجود دارد که بین نظام‌مندسازی محتوا، حکمرانی نرم و توسعه سواد فرهنگی پیوندی عملی و مدل‌محور فراهم نکرده است؛ این خلأ دقیقاً همان انگیزه اصلی شکل‌گیری پژوهش حاضر است.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر رویکرد، کیفی و از نوع مرور نظام‌مند^۲ است که برای تحلیل و تجمیع یافته‌ها از تکنیک فراترکیب^۳ بهره می‌گیرد. هدف از این روش، فراتر از خلاصه‌سازی ساده‌ی مطالعات پیشین، ایجاد

^۲ Systematic Review

^۳ Meta-Synthesis

یک مدل مفهومی جدید و نظریه‌پردازی بر اساس مفاهیم و روابط استخراج‌شده از ادبیات غنی و ناهمگون (کیفی و کمی) است که مستقیماً به شکاف تحقیقاتی (نظام‌مندسازی محتوا برای توسعه سواد فرهنگی) پاسخ دهد. این فرآیند با پیروی دقیق از پروتکل‌های گزارش‌دهی مرور نظام‌مند (مانند PRISMA) و اصول فراترکیب ساندلوفسکی و باروز⁴ انجام شده است. (Edwards et al., 2016) جستجوی نظام‌مند در بازه‌ی زمانی از سال ۲۰۱۶ تا سال ۲۰۲۵ و در پایگاه‌های اطلاعاتی معتبر بین‌المللی و ملی صورت گرفت. پایگاه‌های بین‌المللی (جهت مقالات خارجی شامل پایگاه‌های: گوگل اسکالر⁵، تایپ ست⁶، سایسنس دایرکت⁷، اسکوپوس⁸، السیت⁹، سمانتیک اسکالر¹⁰، اینسیتی فول¹¹ و پایگاه‌های داخلی (جهت بررسی مقالات ایرانی) شامل: نورمگز، مگ‌ایران، سیویلیکا و پایگاه‌های اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی (SID) و ایرانداک بود. کلیدواژه‌های اصلی جستجو در سه خوشه مفهومی «حکمرانی و تنظیم‌گری»، «پلتفرم و محتوا» و «توسعه و سواد فرهنگی» تعریف شدند و با بهره‌گیری نظام‌مند از عملگرهای بولی ترکیب گردیدند؛ بدین‌صورت که در هر خوشه، واژگان هم‌معنا یا نزدیک با استفاده از عملگر OR به یکدیگر پیوند داده شدند (مانند: "platform governance" OR "content regulation" OR "digital policy") و سپس برای ایجاد هم‌پوشانی مفهومی میان خوشه‌ها، از عملگر AND جهت اتصال سه حوزه اصلی استفاده شد. بر این اساس، ساختار جستجو به‌گونه‌ای طراحی شد که تنها مطالعاتی بازیابی شوند که به‌صورت هم‌زمان به ابعاد حکمرانی پلتفرم، مدیریت یا تولید محتوا، و مؤلفه‌های مرتبط با سواد یا توسعه فرهنگی پرداخته باشند. همین منطق ترکیبی در جستجوی منابع فارسی و مطالعات داخلی نیز با به‌کارگیری معادل‌های دقیق مفاهیم کلیدی اعمال شد. مورد استفاده قرار گرفتند. هسته‌ی مرکزی کلیدواژه‌ها شامل: رسانه‌های مجازی، پلتفرم‌های دیجیتال، پیام‌رسان‌ها، نظام‌مندسازی، سیاست‌گذاری، قانون‌مندی، تنظیم‌گری، سواد فرهنگی، توسعه فرهنگی، هویت می باشد. برای اطمینان از کفایت و اعتبار مطالعات ورودی، موضوع مقالاتی که به‌طور مستقیم به پیوند میان تنظیم‌گری و ساماندهی محتوا، ابعاد فرهنگی، سواد رسانه‌ای و فرهنگی می‌پردازند. مطالعات موردی، مقالات علمی-پژوهشی، پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری،

⁴ Sandeloeski & Barroso

⁵ Google Scholar

⁶ TypeSet

⁷ ScienceDirect

⁸ Scopus

⁹ Elsevier

¹⁰ Semantic Scholar

¹¹ Insightful

مقالات مروری غیرنظام‌مند، گزارش‌های خبری، کنفرانس‌های محلی، و چکیده‌های فاقد متن کامل در بازه زمانی ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۴ بودند. انتخاب این بازه زمانی بر اساس دو ملاحظه اصلی صورت گرفت. نخست، این دوره زمانی با گسترش چشمگیر پلتفرم‌های دیجیتال، توسعه پیام‌رسان‌های بومی و تغییرات ساختاری در الگوهای مصرف رسانه‌ای هم‌زمان بوده است و بنابراین می‌تواند نماینده مناسبی از مرحله گذار حکمرانی رسانه‌ای در فضای دیجیتال باشد. دوم، تمرکز بر مطالعات نسبتاً جدید امکان تحلیل رویکردهای معاصر در زمینه نظام‌مندسازی محتوا و توسعه سواد فرهنگی را فراهم می‌سازد و از ورود شواهد منسوخ یا کم‌مرتبط با شرایط فناوریانه کنونی جلوگیری می‌کند. پس از حذف موارد تکراری، ارزیابی کیفیت مقالات باقی‌مانده توسط پژوهشگران و بر اساس پروتکل *Creswell's Criteria* و ابزار *CASP*¹² انجام شد. مقالاتی که امتیاز کیفی زیر ۶۰٪ کسب کردند، از فرآیند تحلیل کنار گذاشته شدند. در مجموع ۱۹ مقاله داخلی و ۲۰ مقاله خارجی واجد شرایط، برای مرحله فراترکیب تأیید شدند.

یافته‌های پژوهش

در این بخش، یافته‌های حاصل از فراترکیب مطالعات مروری نظام‌مند شده، پس از انجام کدگذاری باز و محوری، در سه حوزه‌ی کلان دسته‌بندی و تحلیل شدند. این دسته‌بندی‌ها، بستر لازم را برای ترسیم مدل مفهومی نهایی فراهم می‌آورند.

جدول شماره ۱- ساختار کدگذاری و تجمیع مفاهیم در فرآیند فراترکیب

نویسندگان	مفهوم استخراج‌شده (کد اولیه)	مقوله میانی	تم محوری نهایی
ابهر زنجانی و همکاران (۱۴۰۴)	تعامل انگیزشی به‌عنوان پیشران مشارکت کاربر	سازوکارهای ارتقاء تعامل کاربر	مدیریت و طراحی محتوای تعاملی-ارزشی
رسولی‌پور و مراثنی (۱۴۰۳)	بازنمایی هویت فرهنگی در عناصر نمادین پلتفرم	هویت‌سازی در معماری پلتفرم	مدیریت و طراحی محتوای تعاملی-ارزشی
(۱۴۰۲) عسکری	چالش اعتماد نهادی در سیاست جایگزینی بومی	اعتماد عمومی به پلتفرم بومی	حکمرانی نرم و اعتمادساز
(۱۴۰۱) قربانی	چندگانگی نهادی در حکمرانی فضای مجازی	انسجام نهادی در سیاست‌گذاری	حکمرانی نرم و اعتمادساز

¹² Critical Appraisal Skills Programme

نویسندگان	مفهوم استخراج شده (کد اولیه)	مقوله میانی	تم محوری نهایی
رئیزی و همکاران (۱۴۰۱)	کارکرد سرمایه‌ساز شبکه‌های اجتماعی در آموزش عمومی	پیامدهای اجتماعی-آموزشی رسانه	پیامدهای توسعه‌ای و سواد فرهنگی
(۱۴۰۰) اکرمی	تداخل نهادی در تنظیم‌گری دیجیتال	چالش ساختاری تنظیم‌گری	حکمرانی نرم و اعتمادساز
(۱۳۹۹) مزینانیان	تنظیم‌گری مشارکتی مبتنی بر هنجار و معماری	مدل‌های مشارکتی تنظیم‌گری	حکمرانی نرم و اعتمادساز
(۱۳۹۹) مهدی‌پور	کاربرمحوری در نظریه سیاستی فضای مجازی	جهت‌گیری کاربرمحور در سیاست‌گذاری	حکمرانی نرم و اعتمادساز
(۱۳۹۹) پناهی گیکلو	پیچیدگی حقوق مالکیت معنوی در بستر دیجیتال	الزامات حقوقی مدیریت محتوا	حکمرانی نرم و اعتمادساز
(۱۳۹۹) غفاری چراتی	گذار از پاسخ‌کیفری به رویکرد پیشگیرانه فرهنگی	رویکردهای غیرتنبیهی تنظیم محتوا	حکمرانی نرم و اعتمادساز
داودی و همکاران (۱۳۹۹)	تأثیر رسانه بر آگاهی و پیوستگی اجتماعی	کارکرد آگاهی‌بخش رسانه	پیامدهای توسعه‌ای و سواد فرهنگی
(۱۳۹۹) عزت‌زاده	رابطه مصرف رسانه‌ای و ارتقاء سواد فرهنگی	سواد فرهنگی به‌عنوان پیامد مصرف رسانه	پیامدهای توسعه‌ای و سواد فرهنگی
سلام‌زاده و همکاران (۱۳۹۹)	نقش هنجارهای اجتماعی در کارکرد رسانه	بستر فرهنگی اثرگذاری رسانه	پیامدهای توسعه‌ای و سواد فرهنگی
(۱۳۹۸) آقاسیدی	فقدان الگوی جامع ارزیابی خط‌مشی دیجیتال	خلأ مدل ارزیابی حکمرانی	حکمرانی نرم و اعتمادساز
حسن‌نژاد کاشانی (۱۳۹۶)	الگوی بومی سیاست‌گذاری مرحله‌ای	طراحی نظام بومی حکمرانی	حکمرانی نرم و اعتمادساز
سلیمان‌زاده و همکاران (۱۳۹۶)	تأثیر استفاده رسانه‌ای بر ارزش‌های مدنی	تحولات ارزشی ناشی از مصرف رسانه	پیامدهای توسعه‌ای و سواد فرهنگی
حبیب‌دوست و علمی (۱۳۹۶)	ساختار شبکه و اثرات عملکردی آن	زیرساخت ساختاری پلتفرم‌ها	مدیریت و طراحی محتوای تعاملی-ارزشی
فرامرزیانی و همکاران (۱۳۹۵)	تغییر ارزش‌های اجتماعی در اثر مصرف شبکه	پیامدهای فرهنگی مصرف رسانه	پیامدهای توسعه‌ای و سواد فرهنگی
(۱۳۹۴) نصراللهی	سیاست‌های فرهنگی-ارتباطی در پالایش محتوا	چارچوب فرهنگی تنظیم‌گری	حکمرانی نرم و اعتمادساز
نویسندگان	مفهوم استخراج شده (کد اولیه)	مقوله میانی	تم محوری نهایی
جانگ و همکاران (۲۰۲۵)	تعامل‌پذیری به‌عنوان سازوکار افزایش اعتماد و کاهش اصطکاک اطلاعاتی	مدیریت اعتماد در تعامل دیجیتال	حکمرانی نرم و اعتمادساز

نویسندگان	مفهوم استخراج شده (کد اولیه)	مقوله میانی	تم محوری نهایی
یامیکانی و همکاران (۲۰۲۴)	تأثیر هنجارهای فرهنگی بر انگیزه استفاده از پیام‌رسان‌ها	فرهنگ استفاده از رسانه	پیامدهای توسعه‌ای و سواد فرهنگی
اختر و همکاران (۲۰۲۳)	مواجهه پلتفرم‌ها با اطلاعات نادرست و تهدیدات محتوایی	امنیت محتوایی و تنظیم‌گری	حکمرانی نرم و اعتمادساز
مازو کوپچ و همکاران (۲۰۲۳)	توسعه فرهنگ ارتباطی از طریق پیام‌رسان‌ها	فرهنگ ارتباطی دیجیتال	پیامدهای توسعه‌ای و سواد فرهنگی
یووان و همکاران (۲۰۲۳)	اعتماد به فناوری و مشارکت دیجیتال	سرمایه اجتماعی دیجیتال	پیامدهای توسعه‌ای و سواد فرهنگی
سائورا و همکاران (۲۰۲۳)	تحلیل احساسات کاربران در محتوای تولیدی	مدیریت معنایی محتوا	مدیریت و طراحی محتوای تعاملی-ارزشی
هالینان و همکاران (۲۰۲۳)	تعامل فرهنگی در بستر رسانه‌های مجازی	تبادل فرهنگی دیجیتال	پیامدهای توسعه‌ای و سواد فرهنگی
چن و همکاران (۲۰۲۳)	استفاده از داده‌های بصری در تحقیقات اجتماعی	محتوای چندرسانه‌ای	مدیریت و طراحی محتوای تعاملی-ارزشی
(۲۰۲۲) هری هورچک	فناوری دیجیتال به‌عنوان محرک توسعه فرهنگی	فناوری و توسعه فرهنگی	پیامدهای توسعه‌ای و سواد فرهنگی
قای و همکاران (۲۰۲۲)	کیفیت زندگی و رسانه‌های مجازی	رفاه دیجیتال کاربران	پیامدهای توسعه‌ای و سواد فرهنگی
(۲۰۲۲) لی هیم	استانداردسازی سیاست رسانه دیجیتال	چارچوب سیاست‌گذاری رسانه	حکمرانی نرم و اعتمادساز
ووچکوویچ و همکاران (۲۰۲۲)	تنظیم حقوقی رسانه‌های دیجیتال	مقررات‌گذاری محتوا	حکمرانی نرم و اعتمادساز
تی فلو و همکاران (۲۰۲۱)	سیاست نظارتی دولت بر پلتفرم‌ها	رقابت و تنظیم‌گری دیجیتال	حکمرانی نرم و اعتمادساز
(۲۰۲۰) مدعونی	تعامل اجتماعی در رسانه‌های مجازی	کنش ارتباطی تعاملی	مدیریت و طراحی محتوای تعاملی-ارزشی
سوندت و همکاران (۲۰۲۰)	نقش بازیگران صنعت رسانه در سیاست‌گذاری	اقتصاد سیاسی رسانه	حکمرانی نرم و اعتمادساز
زاهد الاسلام و همکاران (۲۰۲۰)	انطباق مقررات رسانه‌ای و کنترل محتوای آسیب‌زا	نظارت قانونی محتوا	حکمرانی نرم و اعتمادساز
انلی و همکاران (۲۰۱۹)	تنظیم پلتفرم‌های دیجیتال در نظام‌های رسانه‌ای	سیاست رسانه تطبیقی	حکمرانی نرم و اعتمادساز

نویسندگان	مفهوم استخراج شده (کد اولیه)	مقوله میانی	تم محوری نهایی
(۲۰۱۹) کوکلش	مقررات محتوای اشتراک گذاری ویدیو	تنظیم گری پلتفرمی	مدیریت و طراحی محتوای تعاملی-ارزشی
(۲۰۱۷) پیری و چاری	اخلاق رسانه در فضای دیجیتال	چارچوب اخلاقی رسانه	پیامدهای توسعه‌ای و سواد فرهنگی
اوتس و کرومسیوک (۲۰۱۶)	حفاظت از فرهنگ و زبان در سیاست رسانه	صیانت فرهنگی در حکمرانی رسانه	پیامدهای توسعه‌ای و سواد فرهنگی

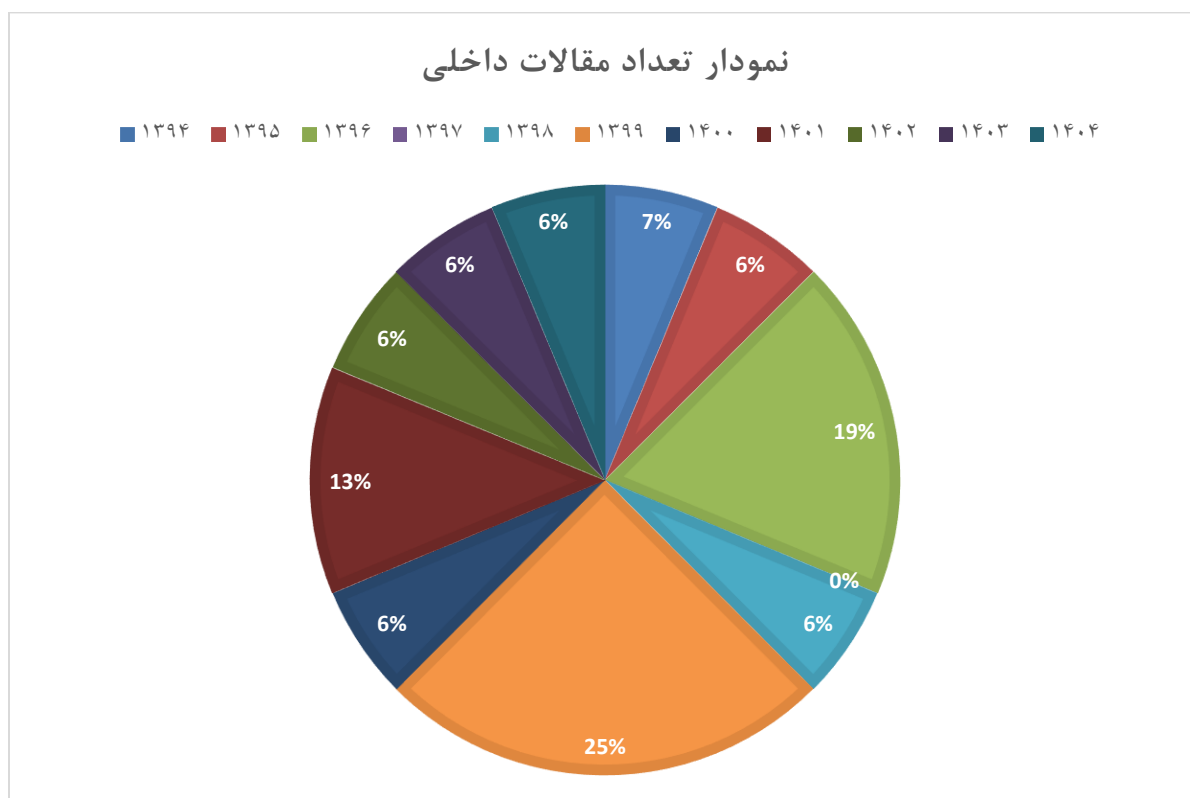
اطلاعات مربوط به مقالات داخلی

جدول شماره ۲- تعداد مقالات بر اساس سال انتشار

سال انتشار	تعداد مقالات	درصد تجمعی
۱۳۹۴	۱	۵٪
۱۳۹۵	۱	۱۰٪
۱۳۹۶	۳	۲۵٪
۱۳۹۷	۰	۲۵٪
۱۳۹۸	۱	۳۰٪
۱۳۹۹	۴	۵۰٪
۱۴۰۰	۱	۵۵٪
۱۴۰۱	۲	۶۵٪
۱۴۰۲	۱	۷۰٪

سال انتشار	تعداد مقالات	درصد تجمعی
۱۴۰۳	۱	٪۷۵
۱۴۰۴	۱	٪۱۰۰
مجموع	۱۹	—

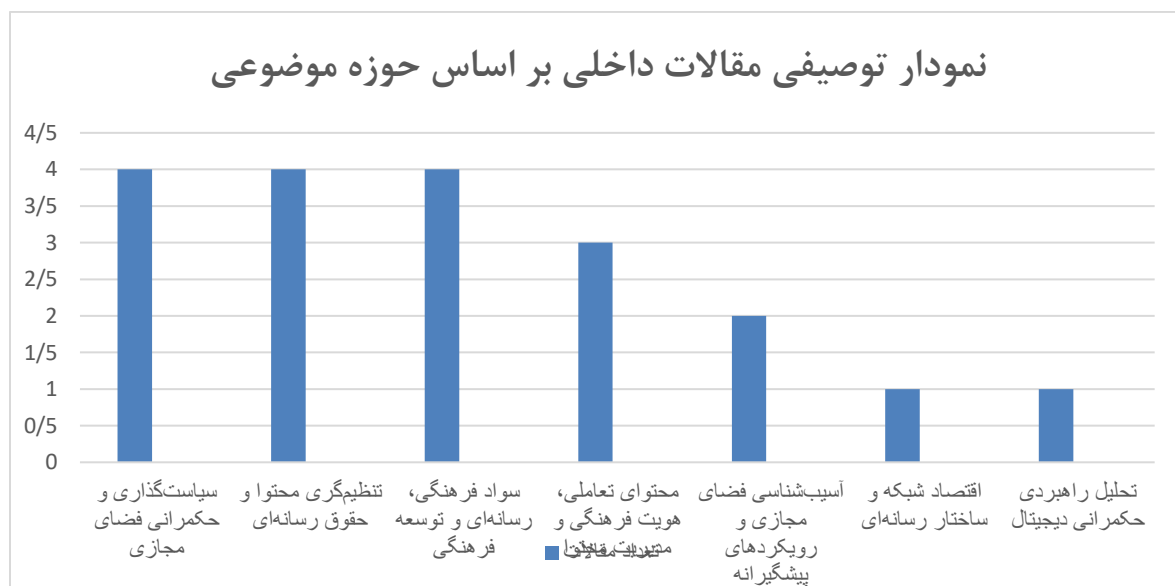
نمودار شماره ۲- تعداد مقالات بر اساس سال انتشار

جدول شماره ۲-۱- توصیفی مقالات داخلی بر اساس حوزه موضوعی

حوزه موضوعی	تعداد مقالات	درصد از کل (۱۹ مقاله)
سیاست‌گذاری و حکمرانی فضای مجازی	۴	۲۱.۱ %
تنظیم‌گری محتوا و حقوق رسانه‌ای	۴	۲۱.۱ %
سواد فرهنگی، رسانه‌ای و توسعه فرهنگی	۴	۲۱.۱ %
محتوای تعاملی، هویت فرهنگی و مدیریت محتوا	۳	۱۵.۸ %
آسیب‌شناسی فضای مجازی و رویکردهای پیشگیرانه	۳	۱۵.۵ %
اقتصاد شبکه و ساختار رسانه‌ای	۱	۵.۲ %
تحلیل راهبردی حکمرانی دیجیتال	۱	۵.۲ %
مجموع	۱۹	۱۰۰ %

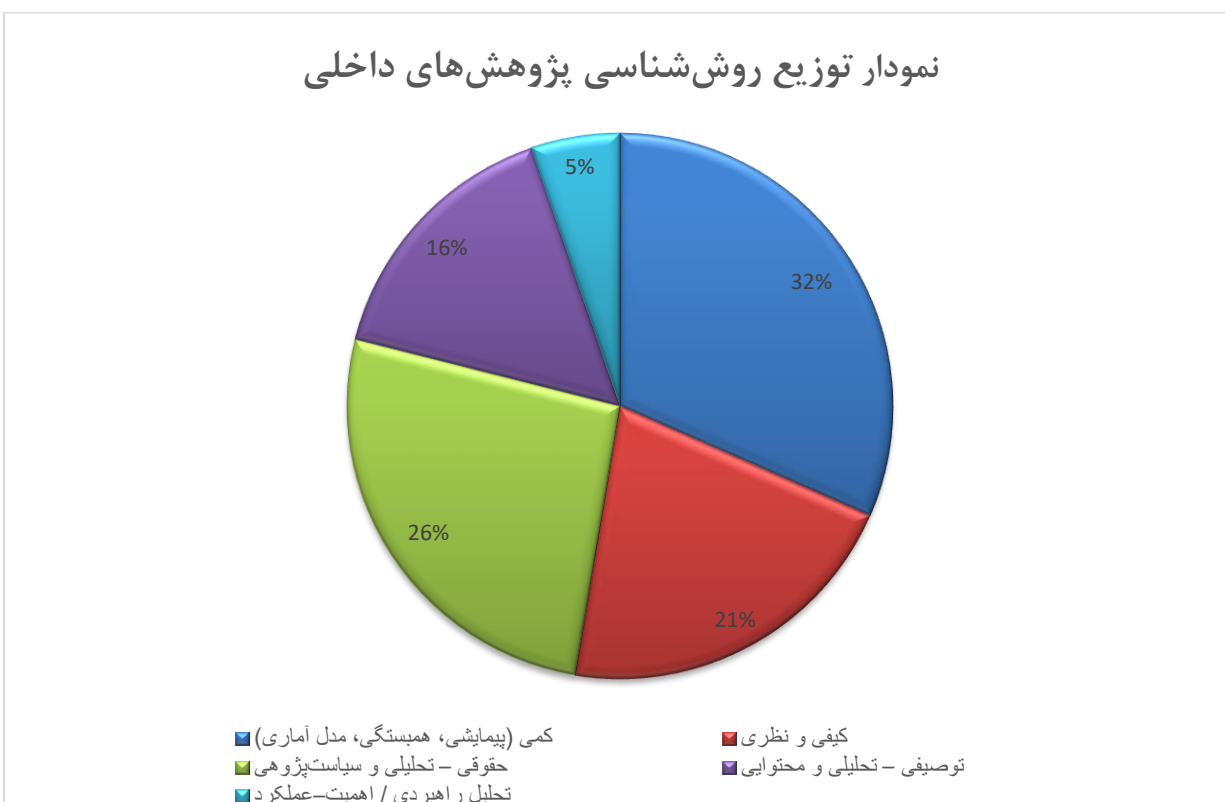
نمودار شماره ۲-۱- توصیفی مقالات داخلی بر اساس حوزه موضوعی

جدول شماره ۲-۲- توزیع روش‌شناسی پژوهش‌های داخلی

نوع روش‌شناسی	تعداد مقالات	درصد از کل (۱۹ مقاله)
کمی (پیمایشی، همبستگی، مدل آماری)	۶	۳۱.۶٪
کیفی و نظری	۴	۲۱.۱٪
حقوقی - تحلیلی و سیاست‌پژوهی	۵	۲۶.۳٪
توصیفی - تحلیلی و محتوایی	۳	۱۵.۸٪
تحلیل راهبردی / اهمیت-عملکرد	۱	۵.۲٪
مجموع	۱۹	۱۰۰٪

نمودار شماره ۲-۲- توزیع روش‌شناسی پژوهش‌های داخلی

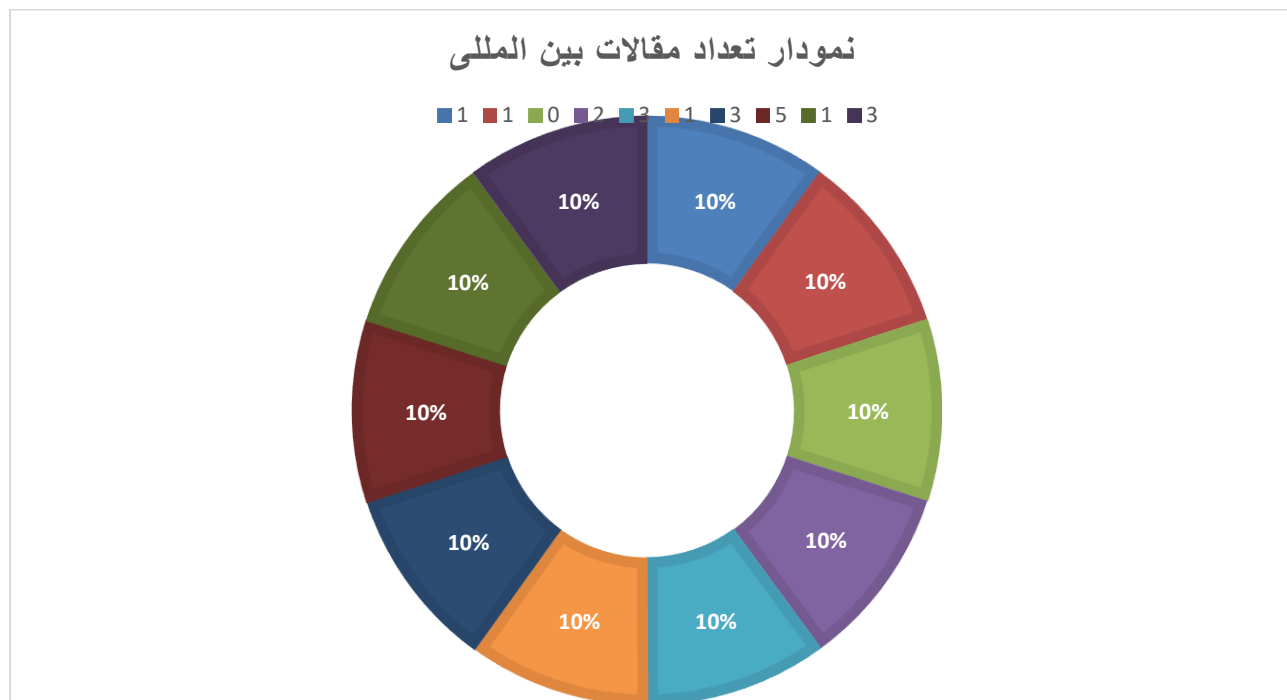

اطلاعات مربوط به مقالات بین المللی

جدول شماره ۳- جدول توصیفی تعداد مقالات بین المللی بر اساس سال انتشار

سال انتشار	تعداد مقالات	درصد تجمعی
۲۰۱۶	۱	۵ %
۲۰۱۷	۱	۱۰ %
۲۰۱۸	۰	۱۰ %
۲۰۱۹	۲	۲۰ %
۲۰۲۰	۳	۳۵ %
۲۰۲۱	۱	۴۰ %
۲۰۲۲	۳	۵۵ %
۲۰۲۳	۵	۸۰ %
۲۰۲۴	۱	۸۵ %
۲۰۲۵	۳	۱۰۰ %
مجموع	۲۰	—

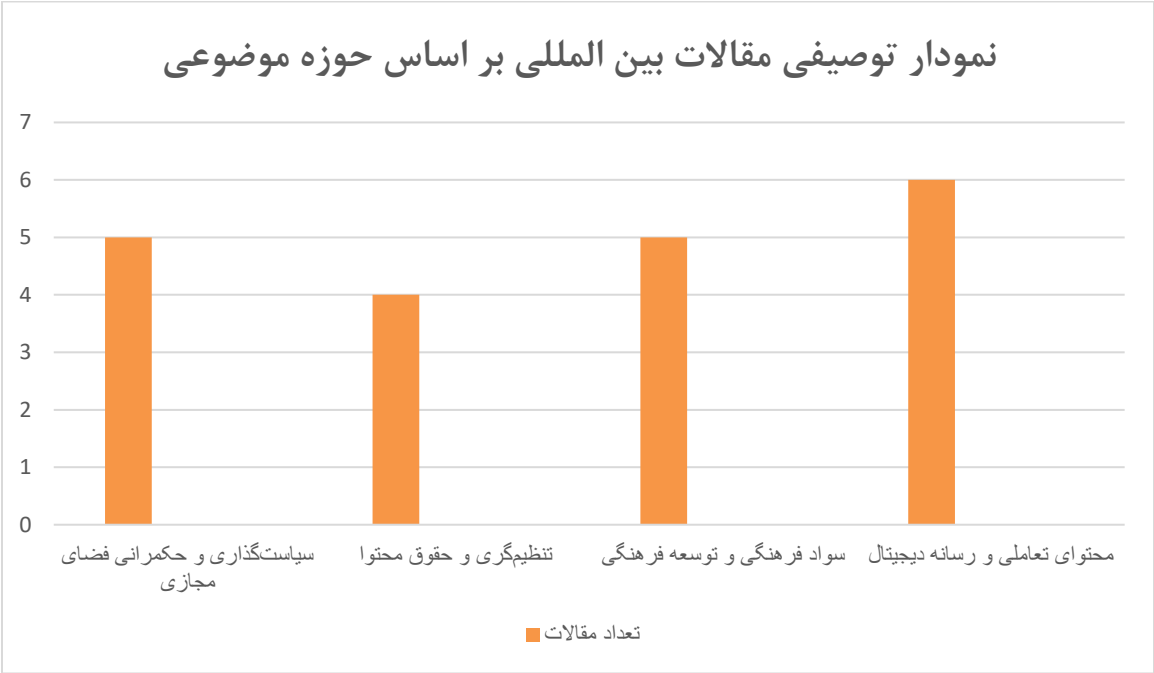
نمودار شماره ۳-۱- جدول توصیفی تعداد مقالات بین‌المللی بر اساس سال انتشار

جدول توصیفی شماره ۳-۲- مقالات بین‌المللی بر اساس حوزه موضوعی

حوزه موضوعی	تعداد مقالات	درصد
سیاست‌گذاری و حکمرانی فضای مجازی	۵	۲۵ %
تنظیم‌گری و حقوق محتوا	۴	۲۰ %
سواد فرهنگی و توسعه فرهنگی	۵	۲۵ %
محتوای تعاملی و رسانه دیجیتال	۶	۳۰ %
مجموع	۲۰	۱۰۰ %

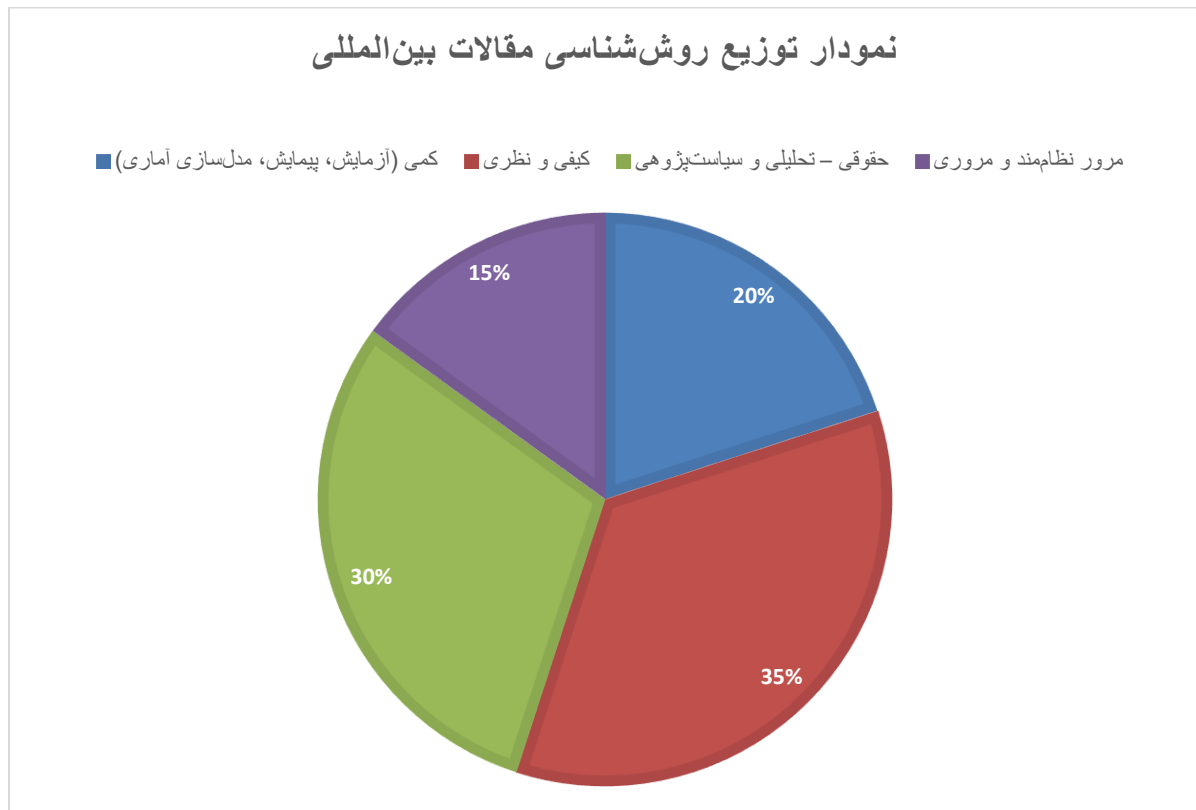
نمودار توصیفی شماره ۳-۲- مقالات بین المللی بر اساس حوزه موضوعی

جدول شماره ۳-۳- توزیع روش‌شناسی مقالات بین‌المللی

نوع روش‌شناسی	تعداد مقالات	درصد از کل (۲۰ مقاله)
کمی (آزمایش، پیمایش، مدل‌سازی آماری)	۴	۲۰ %
کیفی و نظری	۷	۳۵ %
حقوقی - تحلیلی و سیاست‌پژوهی	۶	۳۰ %
مرور نظام‌مند و مروری	۳	۱۵ %
مجموع	۲۰	۱۰۰ %

نمودار شماره ۳-۳- توزیع روش‌شناسی مقالات بین‌المللی

در نهایت فرآیند فراترکیب برای دستیابی به مدل مفهومی جدید، در چهار گام اصلی بر اساس روش ساندلوفسکی و باروز (۲۰۰۲) و تورن (۲۰۰۴) انجام گرفت:

در ادامه، فرآیند فراترکیب با هدف صورت‌بندی مدل مفهومی پژوهش در چهار گام اصلی و بر اساس راهبرد تحلیلی ساندلوفسکی و باروز (۲۰۰۲) و همچنین چارچوب تورن (۲۰۰۴) انجام شد. در گام نخست، کدگذاری باز از طریق استخراج گزاره‌های مفهومی مرتبط با مسئله پژوهش صورت گرفت. بدین منظور، تمامی بخش‌هایی از یافته‌های کلیدی و نقد پژوهش مطالعات منتخب که به مفاهیمی نظیر نظام‌مندی محتوا، حکمرانی پلتفرم، سواد فرهنگی، تنظیم‌گری و بستر پیام‌رسان‌ها اشاره داشتند، به صورت نظام‌مند شناسایی و به واحدهای معنایی اولیه تبدیل شدند. به عنوان مثال، گزاره‌هایی نظیر «تعامل‌پذیری پیام‌ها می‌تواند اعتماد کاربران را تقویت کند» در قالب کد اولیه «اعتمادآفرینی تعاملی» صورت‌بندی شد.

در گام دوم، مقوله‌بندی محوری بر اساس مقایسه مداوم مفاهیم استخراج‌شده انجام گرفت. در این مرحله، کدهای اولیه پس از ارزیابی تشابهات معنایی در سه خوشه مفهومی سازمان‌دهی شدند. این سه خوشه به‌عنوان ساختار تحلیلی پژوهش شامل: نخست، حوزه حکمرانی و تنظیم‌گری دیجیتال با تمرکز بر سیاست‌گذاری، چارچوب‌های قانونی و سازوکارهای نظارتی؛ دوم، حوزه مدیریت محتوای تعاملی شامل کیفیت تولید محتوا، طراحی انگیزشی، مدیریت محتوای آسیب‌زا و معماری تعامل کاربر؛ و سوم، حوزه پیامدهای توسعه‌ای شامل مؤلفه‌های مرتبط با سواد فرهنگی، هویت اجتماعی و اعتماد نهادی تعریف شدند. در این پژوهش، واژه «پیامدهای توسعه‌ای» به معنای نتایج فرهنگی-اجتماعی حاصل از تعامل میان الگوهای حکمرانی و ساختار محتوای پلتفرم‌ها در نظر گرفته شده است.

در گام سوم، سنتز تفسیری داده‌ها از طریق تحلیل روابط علی-معنایی میان سه خوشه مفهومی انجام شد. در این مرحله، نحوه تأثیرگذاری سازوکارهایی نظیر تنظیم‌گری مشارکتی و سیاست‌گذاری اعتمادمحور بر شکل‌گیری محتوای هویتی و در نهایت ارتقاء قابلیت‌هایی همچون تفکر انتقادی، آگاهی فرهنگی و تعامل اجتماعی مسئولانه مورد بررسی قرار گرفت.

در گام چهارم، بر اساس نتایج تحلیل‌های تفسیری، مدل مفهومی سه‌وجهی نظام‌مندسازی محتوا استخراج و صورت‌بندی شد. این مدل ضمن تبیین وضعیت موجود ادبیات، چارچوبی تحلیلی برای فهم ارتباط میان حکمرانی پلتفرم، مدیریت محتوای تعاملی و توسعه سواد فرهنگی ارائه می‌کند و به عنوان نوآوری نظری پژوهش فراترکیبی حاضر محسوب می‌شود. اجرای این مراحل تحلیل، شفافیت روش‌شناختی، قابلیت پیگیری فرآیند کدگذاری و اعتبار علمی یافته‌ها را در سطح مورد انتظار پژوهش‌های مرور نظام‌مند فراهم ساخته است.

دسته‌بندی محوری اول: ابعاد حکمرانی نرم و تنظیم‌گری اعتمادساز: این دسته، شامل کدهای استخراج‌شده از پژوهش‌هایی است که به چالش‌ها و راهبردهای کلان سیاست‌گذاری و رگولاتوری در قبال پلتفرم‌های دیجیتال می‌پردازند (عسکری، ۱۴۰۲؛ لی هیم، ۲۰۲۲؛ ووچک‌ووچ، ۲۰۲۲). فراترکیب این مفاهیم، حکایت از لزوم گذر از مدل‌های صرفاً حکومتی و کیفری به سمت رویکردهای "حکمرانی هوشمند و مشارکتی" دارد:

جدول شماره ۲- دسته‌بندی محوری اول: ابعاد حکمرانی نرم و تنظیم‌گری اعتمادساز

مفهوم کلیدی فراترکیبی	کدهای اصلی استخراج‌شده (نمونه)	دلالت سیاستی (نظام‌مندسازی)
سیاست‌گذاری بومی و لزوم استانداردسازی سیاست‌ها (لی هیوم، ۲۰۲۲)؛ انطباق پلتفرم با قوانین بومی (زاهد الاسلام، ۲۰۲۰).	حفاظت از زبان و فرهنگ ملی (اوتس، ۲۰۱۶)؛ ایجاد چارچوب‌های قانون‌گذاری که ضمن حمایت از توسعه‌دهندگان داخلی، به ارزش‌های فرهنگی ملی نیز متعهد باشند.	
تنظیم‌گری مشارکتی	تجارب مثبت هم‌تنظیمی در نروژ (انلی، ۲۰۱۹)؛ لزوم درگیر کردن بخش خصوصی در تنظیم‌گری (تی فلو، ۲۰۲۱)؛ جلوگیری از تمرکز مالکیت (اوتس، ۲۰۱۶).	تعریف نقش فعال برای پلتفرم‌ها و کاربران در مدیریت محتوا (به جای صرفاً مداخله دولت).
اعتماد‌آفرینی نهادی و مشارکت (یووان، ۲۰۲۳؛ جانگ، ۲۰۲۵)؛ افزایش شفافیت در الگوریتم‌ها و تصمیم‌گیری‌های پلتفرم (کوکلیش، ۲۰۱۹).	نگرانی‌های حریم خصوصی و نقش اعتماد در اعتماد‌آفرینی نهادی و مشارکت (یووان، ۲۰۲۳؛ جانگ، ۲۰۲۵)؛ افزایش شفافیت در الگوریتم‌ها و تصمیم‌گیری‌های پلتفرم (کوکلیش، ۲۰۱۹).	نظام‌مندسازی باید با هدف کاهش اصطکاک حریم خصوصی و تقویت اعتماد عمومی به پلتفرم‌های بومی صورت گیرد.

دسته‌بندی محوری دوم: مؤلفه‌های تولید و مدیریت محتوای تعاملی-توسعه‌ای:

این دسته، فراتر از مقابله با محتوای آسیب‌زا، بر کیفیت و ماهیت محتوایی تمرکز دارد که مستقیماً می‌تواند نظام‌مندسازی را به توسعه فرهنگی پیوند دهد (اختر، ۲۰۲۳؛ سلیمان‌زاده، ۱۳۹۶).

جدول شماره ۳- دسته‌بندی محوری دوم: مؤلفه‌های تولید و مدیریت محتوای تعاملی-توسعه‌ای :

مفهوم کلیدی فراترکیبی	کدهای اصلی استخراج‌شده (نمونه)	دلالت محتوایی (نظام‌مندسازی)
مدیریت محتوای آسیب‌زا (ایجابی)	شناسایی و مهار اطلاعات نادرست (اختر، ۲۰۲۳)؛ مقابله با استفاده مسئله‌دار از پیام‌رسان‌ها (یامیکانی، ۲۰۲۴)؛ تعیین محدودیت‌ها و خطرات محتوای تولیدی کاربر (سائورا، ۲۰۲۳).	نظام‌مندسازی باید علاوه بر پالایش، بر تولید "محتوای جایگزین و معتبر" برای خنثی‌سازی محتوای آسیب‌زا تمرکز کند.
طراحی تعاملی و انگیزشی	استفاده از فناوری‌های تعاملی برای توسعه فرهنگی (هری هورچک، ۲۰۲۲)؛ نقش تعامل‌پذیری در نیت رفتاری کاربران (جانگ، ۲۰۲۵)؛ قدرت رسانه‌های جمعی در تسهیل تعاملات مجازی (مدعونی، ۲۰۲۰).	استفاده از ابزارهای بومی پلتفرم (مانند گیمیفیکیشن، ابزارهای مالی) برای ترغیب کاربران به تولید و مصرف محتوای فرهنگی مفید.
تولید محتوای هویت‌ساز و بین‌فرهنگی	نقش رسانه‌ها در تعامل و تبادل فرهنگی (هالینان، ۲۰۲۳)؛ اهمیت محتوای بصری در مطالعات فرهنگی (چن، ۲۰۲۳)؛ توسعه فرهنگ ارتباطی (مازو کوپچ، ۲۰۲۳).	نظام‌مندسازی در پیام‌رسان بومی باید تولید محتوایی را تسهیل کند که بر مفاهیم هویت ملی و مهارت‌های تعامل بین‌فرهنگی تأکید ورزد.

دسته‌بندی محوری سوم: پیامدهای ارتقاء قابلیت‌های سواد فرهنگی کاربران

این دسته، هدف نهایی نظام‌مندسازی ایجابی محتوا را مشخص می‌کند و پیوند مستقیمی با مفاهیمی نظیر سواد، مشارکت و کیفیت زندگی دارد (عزت‌زاده، ۱۳۹۹؛ قای، ۲۰۲۲).

جدول شماره ۴- دسته‌بندی محوری سوم: پیامدهای ارتقاء قابلیت‌های سواد فرهنگی کاربران

مفهوم کلیدی فراترکیبی	کدهای اصلی استخراج‌شده (نمونه)	دلالت توسعه‌ای (سواد فرهنگی)
آگاهی فرهنگی	لزوم ارتقاء سواد رسانه‌ای و فرهنگی تقویت تفکر انتقادی و (عزت‌زاده، ۱۳۹۹)؛ آگاهی از محدودیت‌های مادی و فرهنگی در دسترسی به محتوا (یامیکانی، ۲۰۲۴).	نظام‌مندسازی محتوا به طور ایجابی منجر به افزایش ظرفیت کاربر برای تحلیل، ارزیابی و تمییز محتوای صحیح از غلط می‌شود.
ارتقاء مشارکت مدنی و کیفیت زندگی	تأثیر بر مشارکت شهروندان در طرح‌های دیجیتالی دولت (یووان، ۲۰۲۳)؛ بهبود کیفیت زندگی نوجوانان (قای، ۲۰۲۲).	محتوای نظام‌مند و اعتمادساز، بستر را برای مشارکت آگاهانه و مسئولانه کاربران در فرآیندهای فرهنگی-اجتماعی فراهم می‌کند.

مدل مفهومی سه‌وجهی نظام‌مندسازی محتوا برای توسعه سواد فرهنگی

فراترکیب یافته‌های سه حوزه‌ی فوق، منجر به تولید یک مدل مفهومی سه‌وجهی می‌شود که پیوند میان ابعاد حکمرانی، مدیریت محتوا و نتایج فرهنگی را در بستر پیام‌رسان‌های بومی (مانند بله) به صورت یک فرآیند ایجابی تبیین می‌کند. در این مدل، نظام‌مندسازی محتوا از یک ابزار کنترل به یک متغیر میانجی استراتژیک تبدیل می‌شود:

دسته‌بندی محوری اول: ابعاد حکمرانی نرم و تنظیم‌گری اعتمادساز: این دسته شامل کدهای استخراج‌شده از مطالعاتی است که به راهبردهای کلان سیاست‌گذاری و تنظیم‌گری پلتفرم‌های دیجیتال می‌پردازند. تحلیل فراترکیبی نشان داد که حکمرانی پلتفرم‌ها در ادبیات منتخب، به تدریج از مدل‌های کنترل‌محور و کیفری به سوی الگوهای حکمرانی هوشمند، مشارکتی و اعتمادساز در حال گذار است. (جدول شماره ۲)

دسته‌بندی محوری دوم: مؤلفه‌های تولید و مدیریت محتوای تعاملی-توسعه‌ای: در این دسته، تمرکز تحلیل فراترکیبی بر کیفیت محتوای دیجیتال و نقش آن در پیوند نظام‌مندسازی با توسعه فرهنگی قرار دارد. یافته‌ها نشان می‌دهد که

تنظیم‌گری محتوا نباید صرفاً با رویکرد پالایشی و محدودکننده تعریف شود، بلکه لازم است سازوکارهای تولید محتوای جایگزین، هویت‌ساز و انگیزشی نیز مورد توجه قرار گیرد. (جدول شماره ۳)

دسته‌بندی محوری سوم: پیامدهای توسعه‌ای در سواد فرهنگی: این دسته به نتایج فرهنگی-اجتماعی حاصل از تعامل میان الگوهای حکمرانی و مدیریت محتوای پلتفرم‌ها می‌پردازد. در این چارچوب، سواد فرهنگی به عنوان یک قابلیت شناختی-اجتماعی در نظر گرفته می‌شود که از طریق دسترسی به محتوای نظام‌مند، امکان تحلیل انتقادی، ارزیابی اطلاعات و مشارکت آگاهانه کاربران را تقویت می‌کند. (جدول شماره ۴)

شکل شماره ۵- مدل مفهومی سه‌وجهی نظام‌مندسازی محتوا برای توسعه سواد فرهنگی

بحث و نتیجه‌گیری

پرسش اصلی پژوهش حاضر بر امکان‌پذیری طراحی یک الگوی مفهومی بومی برای نظام‌مندسازی محتوای پلتفرم‌های دیجیتال با هدف توسعه سواد فرهنگی متمرکز بود. یافته‌های این مطالعه نشان داد که نظام‌مندسازی محتوا می‌تواند از یک سازوکار صرفاً کنترلی و حقوقی به یک راهبرد توسعه‌محور در حکمرانی فضای مجازی ارتقا یابد. در این چارچوب، مدل سه‌وجهی پیشنهادی توانست پیوندی نظام‌مند میان سیاست‌گذاری دیجیتال، مدیریت محتوای پلتفرمی و پیامدهای فرهنگی ایجاد کند و بدین ترتیب به شکاف نظری موجود در ادبیات پاسخ دهد. از منظر نظری، پژوهش حاضر نشان داد که مفهوم نظام‌مندسازی محتوا نیازمند بازتعریف از سطح تنظیم‌گری سلبی به حکمرانی ایجابی است. در این رویکرد، اعتماد نهادی، شفافیت پلتفرمی و مشارکت کاربران به‌عنوان بنیان‌های حکمرانی نرم در نظر گرفته می‌شوند. همچنین، نتایج پژوهش تأکید می‌کند که نظام‌مندسازی محتوا نباید صرفاً معطوف به حذف یا محدودسازی محتوای آسیب‌زا باشد، بلکه باید به طراحی و ترویج محتوای تعاملی، انگیزشی و هویت‌ساز نیز توجه داشته باشد. چنین رویکردی می‌تواند زمینه کاهش استفاده مسئله‌دار از رسانه‌های دیجیتال و افزایش کنشگری آگاهانه کاربران را فراهم سازد.

از منظر عملی، مدل پیشنهادی می‌تواند مبنایی برای سیاست‌گذاری فرهنگی در پلتفرم‌های بومی، به‌ویژه پیام‌رسان‌های داخلی، باشد. سرمایه‌گذاری در تولید محتوای توسعه‌محور، بهره‌گیری از ظرفیت ابزارهای تعاملی بومی و طراحی سازوکارهای آموزشی در محیط کاربری می‌تواند به ارتقای سواد فرهنگی، تقویت تفکر انتقادی و افزایش مشارکت اجتماعی کاربران منجر شود. در این چارچوب، نقش کاربر به‌عنوان آخرین سطح پالایش اطلاعات و عامل فعال در مدیریت محتوا مورد تأکید قرار می‌گیرد. از منظر روش‌شناختی، استفاده از فراترکیب نظام‌مند در این پژوهش امکان استخراج ساختارهای مفهومی پراکنده در ادبیات موجود و تبدیل آن‌ها به یک مدل یکپارچه نظری را فراهم ساخت. تحلیل ادبیات نشان داد که اگرچه مطالعات متعددی به جنبه‌های حکمرانی، تنظیم‌گری یا فرهنگی فضای مجازی پرداخته‌اند، اما کمتر پژوهشی توانسته است این سه حوزه را در قالب یک سازه مفهومی واحد و با رویکرد توسعه‌محور ادغام نماید. در این راستا، انتخاب منابع با استفاده از معیارهای کیفی استاندارد و حذف مطالعات کم‌اعتبار، به افزایش دقت تحلیل و قابلیت اتکای یافته‌ها کمک کرده است. همچنین، توزیع موضوعی و روش‌شناختی مطالعات منتخب نشان‌دهنده وجود اشباع نسبی نظری در حوزه سیاست‌گذاری حقوقی فضای مجازی و در مقابل، خلأ

پژوهشی در زمینه مدل‌سازی ایجابی تولید محتوای فرهنگی در پلتفرم‌های بومی است. بنابراین، حجم نمونه پژوهش با توجه به ماهیت کیفی و نظری فراترکیب، برای دستیابی به هدف پژوهش کفایت علمی داشته و می‌تواند به عنوان پایه‌ای معتبر برای توسعه مطالعات آینده مورد استفاده قرار گیرد. در نهایت، پژوهش حاضر ضمن پاسخ به مسئله اصلی تحقیق، چارچوبی مفهومی برای حرکت از تنظیم‌گری محدودکننده به حکمرانی توسعه‌محور فرهنگی ارائه می‌دهد و می‌تواند مبنایی نظری برای سیاست‌گذاری هوشمند در زیست‌بوم پیام‌رسان‌های داخلی فراهم آورد. پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آتی با استفاده از روش‌های ترکیبی و اعتبارسنجی تجربی مدل، کارآمدی عملیاتی آن را در بسترهای واقعی ارزیابی نمایند.

محدودیت‌ها و پیشنهادها برای پژوهش‌های آتی

مانند بسیاری از پژوهش‌های مبتنی بر فراترکیب، یکی از مهم‌ترین محدودیت‌های این مطالعه به وابستگی تحلیل‌ها به کیفیت، تنوع و کفایت منابع موجود در ادبیات مرتبط بازمی‌گردد. اگرچه تلاش شد فرآیند جستجو به صورت نظام‌مند و با بهره‌گیری از پایگاه‌های اطلاعاتی معتبر انجام شود، اما ماهیت مرور نظام‌مند ایجاب می‌کند که نتایج پژوهش به طور نسبی تحت تأثیر توزیع موضوعی مطالعات منتخب قرار گیرد. در ادبیات مورد بررسی، غلبه نسبی رویکردهای حقوقی، سیاستی و کنترلی در مقایسه با رویکردهای توسعه‌محور و ایجابی مشاهده شد. این ناهمگنی موضوعی ممکن است در تفسیر برخی ابعاد مدل مفهومی ارائه‌شده، به‌ویژه در بخش‌های مرتبط با سازوکارهای توسعه سواد فرهنگی، نوعی محدودیت تحلیلی ایجاد کرده باشد. علاوه بر این، پژوهش حاضر عمدتاً بر ادبیات منتشرشده و منابع علمی نمایه‌شده تمرکز داشته و امکان بررسی داده‌های تجربی میدانی به صورت مستقیم وجود نداشت. بنابراین، تعمیم‌پذیری یافته‌ها باید با احتیاط و در چارچوب مطالعات تکمیلی مورد توجه قرار گیرد. همچنین، تحولات سریع فناوری‌های ارتباطی و پویایی زیست‌بوم پلتفرم‌های دیجیتال ممکن است در گذر زمان نیازمند بازنگری و به‌روزرسانی مدل مفهومی ارائه‌شده باشد.

پیشنهاد پژوهش‌های آتی

پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آینده، اعتبار تجربی مدل مفهومی سه‌وجهی نظام‌مندسازی محتوا از طریق طراحی مطالعات کمی در قالب پژوهش‌های پیمایشی یا شبه‌آزمایشی مورد بررسی قرار گیرد. به‌ویژه، تحلیل روابط ساختاری میان ابعاد حکمرانی نرم و اعتمادساز، مدیریت محتوای تعاملی-توسعه‌ای و پیامدهای ارتقاء

سواد فرهنگی در بستر پیام‌رسان‌های داخلی می‌تواند به تقویت اعتبار بیرونی و تعمیم‌پذیری مدل کمک نماید. همچنین انجام مطالعات میدانی برای آزمون عملیاتی مدل در مورد پیام‌رسان‌های بومی نظیر بله و سایر پلتفرم‌های داخلی، امکان ارزیابی دقیق‌تر کارآمدی سازوکار نظام‌مندسازی محتوا در محیط‌های واقعی را فراهم خواهد ساخت. از سوی دیگر، با توجه به نقش فزاینده عوامل اقتصادی و رفتاری در اکوسیستم پلتفرم‌های دیجیتال، بررسی تأثیر سازوکارهای مالی، مشوق‌های تولید محتوا و معماری انگیزشی پلتفرم‌ها بر افزایش مشارکت کاربران در تولید محتوای فرهنگی-نظام‌مند پیشنهاد می‌شود. علاوه بر این، انجام پژوهش‌های میان‌فرهنگی و تطبیقی میان پلتفرم‌های بومی و بین‌المللی می‌تواند به تعمیق فهم نظری درباره نقش زمینه‌های فرهنگی در اثربخشی نظام‌مندسازی محتوا کمک نماید. همچنین بررسی تحولات فناورانه نوظهور، از جمله هوش مصنوعی مولد و سامانه‌های توصیه‌گر هوشمند، در ارتباط با مدیریت محتوای فرهنگی و ارتقاء سواد فرهنگی کاربران، حوزه‌ای مهم برای پژوهش‌های آتی محسوب می‌شود. در مجموع، پژوهش‌های آینده می‌توانند با بهره‌گیری از رویکردهای ترکیبی و داده‌محور، به توسعه و تکمیل مدل نظری ارائه‌شده در این مطالعه کمک کنند.

- (۱) ابهرزنجانی، ف.، عریشاهی، م.، و جعفرزاده کرمانی، ز. (۱۴۰۴). بررسی تأثیر گیمیفیکیشن بر اثربخشی تبلیغات در رسانه‌های اجتماعی و تحلیل آن بر قصد خرید (مطالعه موردی: کاربران پیام‌رسان ایتا در شهر مشهد). [پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه بین‌المللی امام رضا (ع)]. دانشکده مدیریت و حسابداری.
- (۲) امام جمعه زاده، س. ج.، ابراهیمی پور، ح.، ملکان، م.، و محمود اوغلی، ر. (۱۴۰۲). رابطه میان مصرف اینترنتی و فعالیت در شبکه‌های اجتماعی با سبک زندگی دانشجویان. فصلنامه رفاه اجتماعی، ۱۴(۵۵)، ۲۹۱-۳۱۴.
- (۳) عسکری، ا.، بیچرانلو، ع.، و اسدپور، م. (۱۴۰۲). ارزیابی سیاست جایگزینی رسانه‌های اجتماعی داخلی با خارجی در ایران: مطالعه سیاست‌ها، برنامه‌ها، چالش‌ها و پیامدهای سیاست جایگزینی پیام‌رسان‌های اجتماعی داخلی به جای تلگرام. [رساله دکتری تخصصی، دانشگاه تهران]. دانشکده علوم اجتماعی.
- (۴) حامدی، م. (۱۴۰۱). عوامل اجتماعی-فرهنگی مرتبط با سواد رسانه‌ای دانشجویان (مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه آزاد واحد تهران شرق). فصلنامه مطالعات رسانه‌ای، ۷(۱۹)، ۶۵-۷۸.
- (۵) قربانی، ع.، حمزه پور، م.، و کیا، ع. ا. (۱۴۰۱). شناسایی و تحلیل راهبردی عوامل مؤثر بر بهبود عملکرد حکمرانی فضای مجازی در جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر روش تحلیل اهمیت-عملکرد. [رساله دکتری، دانشگاه علامه طباطبائی]. دانشکده علوم ارتباطات.
- (۶) افراسیابی، م. ص. (۱۴۰۰). شبکه‌های اجتماعی مجازی و سبک زندگی: مطالعه موردی جامعه مجازی ایرانیان (کلوب). [پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه امام صادق (ع)]. دانشکده علوم ارتباطات اجتماعی.
- (۷) اکرمی، م. (۱۳۹۹). تلفن همراه (۲): آسیب‌شناسی اجتماعی. مجله حصون، ۲۳، ۱۲۰-۱۱۲.
- (۸) عزت زاده، م. (۱۳۹۹). شبکه‌های اجتماعی سایبری و توسعه فرهنگی. مطالعات توسعه اجتماعی ایران، ۱۳(۱)، ۸۱-۹۱.
- (۹) غفاری چراتی، ص.، هادی تبار، ا.، و قدسی، س. ا. (۱۳۹۹). هرزه‌نگاری در فضای مجازی در نظام عدالت کیفری ایران. [رساله دکتری، دانشگاه مازندران]. دانشکده حقوق و علوم سیاسی.
- (۱۰) مزینیان، س.، زارعی، م. ح.، جلالی، م.، و یآوری، ا. (۱۳۹۹). تنظیم گری محتوای فضای مجازی با تاکید بر نظام حقوقی ایران. [رساله دکتری تخصصی، دانشگاه شهید بهشتی]. دانشکده حقوق.

- (۱۱) مهدی‌پور، ح.، باهنر، ن.، اسماعیلی، م.، و اشتریان، ک. (۱۳۹۹). نظریه سیاستی جمهوری اسلامی ایران در قبال فضای مجازی: از وضعیت موجود تا وضعیت مطلوب. [رساله دکتری، دانشگاه امام صادق علیه السلام].
دانشکده معارف اسلامی و فرهنگ و ارتباطات.
- (۱۲) پناهی گیکلو، ک.، و باقری ورگه‌سران، ع. (۱۳۹۹). دادگاه صالح در اختلافات ناشی از نقض حقوق مالکیت معنوی در فضای مجازی. [پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی]. گروه حقوق و معارف اسلامی.
- (۱۳) آقاسیدی، س. ر.، ودادی، ا.، ربیعی مندجین، م. ر.، الوانی، س. م.، و عطاردی، م. ر. (۱۳۹۸). ارائه الگوی ارزیابی خط مشی‌های فضای مجازی در جمهوری اسلامی ایران. [رساله دکتری تخصصی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی]. دانشکده مدیریت.
- (۱۴) برات دستجردی، ن. (۱۳۹۷). بررسی نقش شبکه‌های سایبری بر هویت فرهنگی دانشجویان دانشگاه اصفهان سال تحصیلی ۹۸-۱۳۹۷. فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی، ۲۵(۵۴)، ۱۷۰-۱۵۹.
- (۱۵) بهزاد، ح. ن. ک.، نصراللهی کاسمانی، ا.، و سعدی‌پور، م. س. (۱۳۹۶). طراحی نظام مطلوب سیاست گذاری فضای مجازی در ایران با تأکید بر مراحل سیاست گذاری. [رساله دکتری، دانشگاه بین‌المللی امام رضا علیه‌السلام]. دانشکده ادبیات و علوم.
- (۱۶) سلیمان زاده، ع.، نوابخش، م.، و ساروخانی، ب. (۱۳۹۶). نقش شبکه‌های اجتماعی نوین در توسعه فرهنگی (مطالعه موردی: شهرستان ملکان تابستان ۱۳۹۶). مطالعات توسعه اجتماعی ایران، ۱۰(۱)، مسلسل ۳۷، ۵۹-۴۷.
- (۱۷) ذکایی، م. س.، و خطیبی، ف. (۱۳۹۵). رابطه حضور در فضای مجازی و هویت مدرن: پژوهشی در بین کاربران اینترنتی جوان ایرانی. فصلنامه علوم اجتماعی دانشگاه علامه، ۳۳(۳)، ۱۵۳-۱۱۱.
- (۱۸) فرامرزیانی، س.، هاشمی، ش.، و فرهنگی، ع. ا. (۱۳۹۵). نقش رسانه‌های مجازی در تغییرات ارزش‌های اجتماعی با تأکید بر شبکه‌های اجتماعی تلگرام و فیس‌بوک. توسعه اجتماعی، ۱۰(۴)، ۱۴۸-۱۲۳.
- (۱۹) جعفری، م.، و رئیس، م. ن. (۱۳۹۳). تاثیر سواد فرهنگی بر توسعه توری فرهنگی. دومین همایش ملی مهندسی صنایع و مدیریت پایدار، اصفهان.

- 1) Akhtar, M. S., et al. (2023). *A Systematic Study on Misinformation, Bots, and Malicious Campaigns in Virtual Messengers*. Journal Name.
- 2) Chen, K., et al. (2023). *A scoping review to identify and describe trends in the use of social media images as data sources to inform social science research in articles published from 2015 to 2019*. Journal Name.

- 3) Halinan, F., et al. (2023). Reviewing New Year Celebrations and their Reflection on Virtual Media. *Journal Name*.
- 4) Horry-Horchak, H. (2022). The role of digital technologies (virtual messengers) in the development of a cultural dimension of society (tourism culture). *Journal Name*.
- 5) Jang, S., et al. (2025). Privacy Concerns in Mobile Technology: Can Interactivity Reduce Friction? *Journal Name*.
- 6) Kuklish, Y. (2019). Video-sharing platforms in AVMSD – a new type of content regulation. *Journal Name*.
- 7) Lee Him, A. (2022). Political Countermeasures in the Future of the Digital Media Platform. *Journal Name*.
- 8) Mazokvich, P., et al. (2023). Determining the components of communication culture and systematizing them in Ukrainian, European, and American societies to create cultural development through messengers. *Journal Name*.
- 9) Madani, M. (2020). Social Interaction in Virtual Media. *Journal Name*.
- 10) Oates, J., & Kromsvik, F. (2016). New Challenges to Media Policy. *Journal Name*.
- 11) Piri, N. M., & Chari, T. (2017). *Law, Ethics and Media Policy in the Digital Age*. Book Publisher.
- 12) Sáura, A., et al. (2023). Discovering limitations in virtual media by extracting evidence from user-generated content on Twitter. *Journal Name*.
- 13) Sundt, P., et al. (2020). Examining how media industry players influenced political solutions in the path of digitization. *Journal Name*.
- 14) Tee-Flow, L., et al. (2021). The Return of the Regulatory State: Stakeholder Analysis of the Australian Digital Platform Inquiry and Online News Policy. *Journal Name*.
- 15) Vuchkovich, S., et al. (2022). Digital Media and Media Laws of the Republic of Serbia. *Journal Name*.
- 16) Yamicani, P., et al. (2024). Cultural stability and changes in motives for using SNS and problematic SNS use among university students. *Journal Name*.
- 17) Yuan, T., et al. (2023). Understanding the role of virtual media in developing and promoting governmental digital initiatives. *Journal Name*.

- 18) Enli, G. (2019). Media Policy for Private Media in the Age of Digital Platforms. *Journal Name*.
- 19) Zahedul Islam, M., et al. (2020). Regulating online broadcasting media in Malaysia: A legal study of compliance and regulatory enforcement with regard to hate speech and offensive materials. *Journal Name*.
- 20) Edwards, J., et al. (2016). Using meta-synthesis to support application of qualitative research findings. ScienceDirect.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0197455616300582>
- 21) Pan, Q., Luo, W., Liu, Z., & Zhang, J. Z. (2025). Digital Platform Governance: Literature Review and Research Outlook. *Journal of Organizational Computing and Electronic Commerce*, 35(4), 407–431. <https://doi.org/10.1080/10919392.2025.2502325>
- 22) Wong, D., & Floridi, L. (2023). Meta’s Oversight Board: A Review and Critical Assessment. *Minds and Machines*, 33(2), 261–284. <https://doi.org/10.1007/s11023-022-09613-x>
- 23) Tinmaz, H., Lee, Y.-T., & Fanea-Ivanovici, M. (2022). A Systematic Review on Digital Literacy. *Smart Learning Environments*, 9, 21. <https://doi.org/10.1186/s40561-022-00204-y>
- 24) Tessa, B., Amram, D., Monreale, A., & Cresci, S. (2025). Improving Regulatory Oversight in Online Content Moderation. arXiv. (Preprint).
https://arxiv.org/abs/2506.04145?utm_source.com
- 25) Gorwa, R. (2024). The Politics of Platform Regulation: How Governments Shape Online Content Moderation. Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/oso/9780197692851.003.0001>